

Håkan Järbur

EN BRA SKOLA
för alla elever och lärare

Handbok

Teckningar: Roger Johansson

Författaren vill påpeka att denna bok skrevs från början år 1999, och boken använder bland annat de betygsskalor som fanns och användes då, men detta påverkar naturligtvis inte själva sättet man arbetar på, då det fortfarande är i högsta grad aktuellt.

Andra upplagan

© Håkan Järbur och Books on Demand
Grafisk form: Roger Johansson
Tryckeri: Books on Demand

Innehåll:

4	Förord
5	Inledning
6	Elevens behov, entreprenörskap eller Lpo/Lpf
13	Ett lärsystem
15	Entreprenöriellt lärande - individanpassning
21	Ämnesövergripande arbetssätt
24	Målstyrning
32	Projektarbete
38	Temaarbete
57	Arbetsplatsfrågor
61	Betygssättning - utvärdering
69	Ett annorlunda skolsystem
74	”Jag utmanar”
80	Rekommenderad kompletterande läsning

Förord

Tack alla tusentals elever, kollegor och andra som bidragit till den här boken.

Jag sammanställer efter bästa förmåga era tankar och mina.

”Var och en hör bara det han förstår”

GOETHE

Ha en inspirerande läsning!

Håkan Järbur

Inledning

Den här boken innehåller min vision om vad skolan kan bli; ”vackra ord” som är lätta att instämma i. Men först och främst beskriver den vägar dit; arbetssätt och arbetsmaterial som redan finns och som, om de används överallt, leder till att visionen förverkligas överallt. Inte så att alla skall arbeta mot ”min vision” på ”mitt” sätt med just det här materialet, som det ser ut nu. Det skulle, om alla försökte, vara förödande. Men på den grund jag beskriver, kan varje lärare skapa ”sin” vision, ”sitt” i vardagen fungerande lärsystem.

De avgörande frågorna, som alla vi lärare måste ställa oss är:

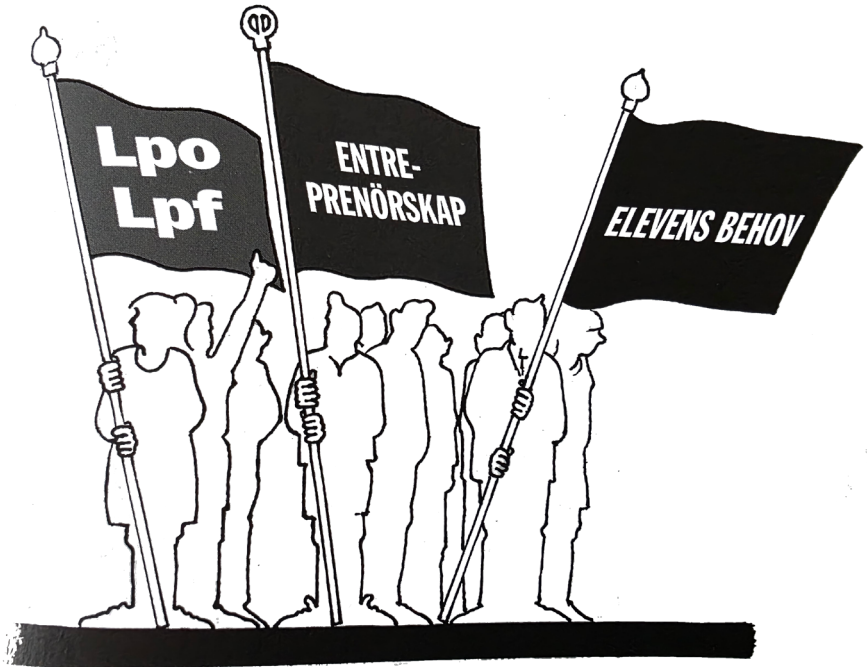
- I hur hög grad utnyttjar var och en av mina elever sin förmåga till lärande?
- Hur kan jag bidra till högre grad av utnyttjande?

Den här boken är mitt svar!

Håkan Järbur

Elevers behov, entreprenörskap eller Lpo/Lpf

Under vilken fana vill du kämpa?

Under åtskilliga möten med lärare, skolledare och föräldrar har jag som overhead visat tankekartorna på sid 9 till 12; först kartan utan något i centrum och sedan de följande kartorna allt efter samtalets gång: *elevens behov*, *entreprenörskap* och *Lpo Lpf*. Varje gång har vi efter en stund blivit överens om

- att förmåga att ta initiativ och ansvar, att på etisk grund ta ställning och att samarbeta är förutsättningar för varje elev att må bra, både i nuet och i framtiden.
- att förmåga att ta initiativ och ansvar, att på etisk grund ta ställning och att samarbeta utgör grund för entreprenörskap. En god förmåga till entreprenörskap hos varje individ ökar samhällets möjlighet att skapa de nödvändiga resurserna för att bevara och utveckla välståndssamhället.
- att samhällets uppdrag till skolan uttryckt i läroplanernas strävansmål går ut på att befrämja just de förmågorna.

Frihet inom ramen för samhällsansvar.
"Envar har den frihet som är förenlig med frihet för alla."
Bidrar till att skapa regional/nationell/global ekonomisk, social och ekologisk bärkraft.

kurage
självförtroende
upplevd framgång
förmåga att lösa problem
lärande

INITIATIVKRAFT

nyttänkande
se möjligheter
affärsidé

ETIK

inlevelseförmåga
tolerans
kommunikativ kompetens
nätverk
arbetsfördelning

SAMARBETE

medkänsla
ansvar för andra

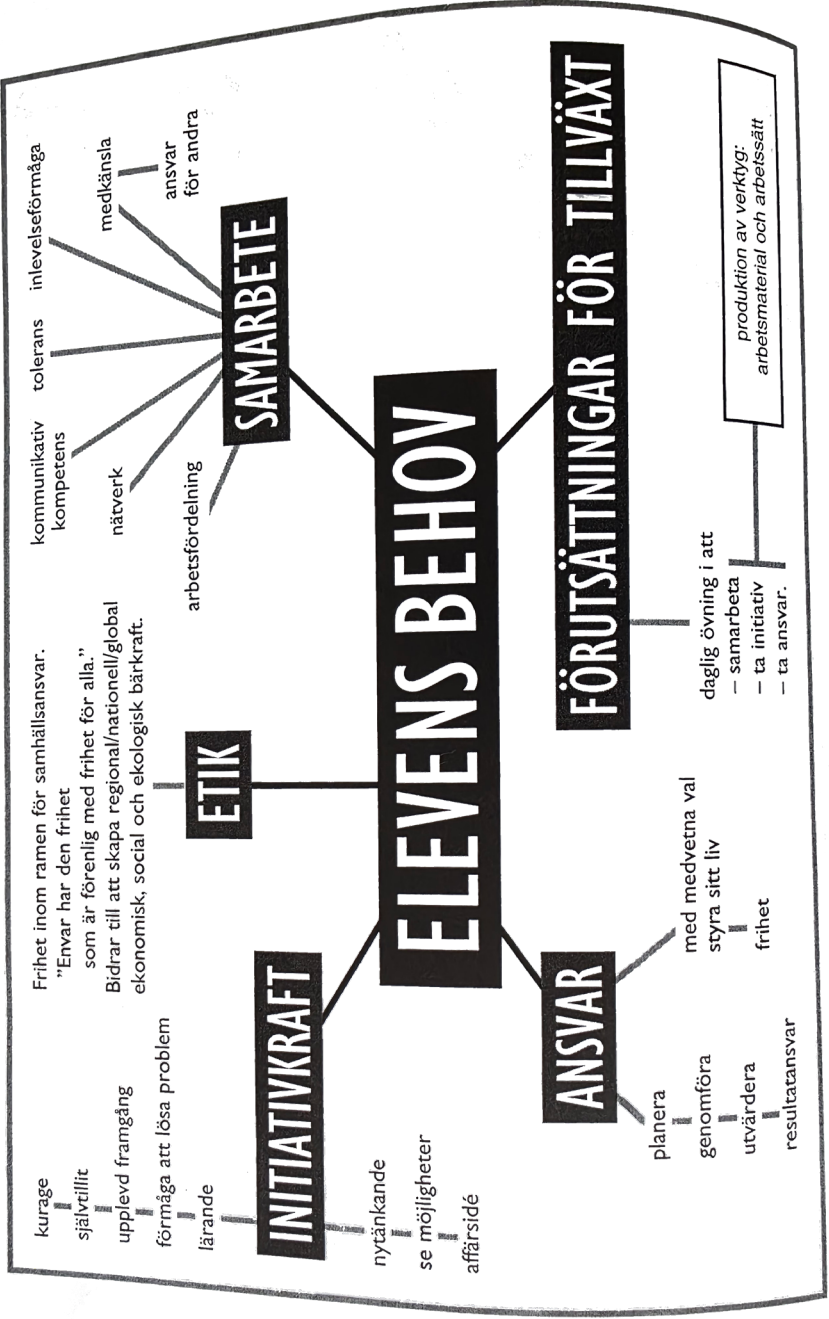
ANSVAR

planera
genomföra
utvärdera
resultatansvar
med medvetna val
styra sitt liv
frihet

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR TILLVÄXT

daglig övning i att
- samarbeta
- ta initiativ
- ta ansvar.

produktion av verktyg:
arbetsmaterial och arbetssätt

kurage

självförtroende

upplevd framgång

förmåga att lösa problem

lärande

Frihet inom ramen för samhällsansvar.
"Envar har den frihet som är förenlig med frihet för alla."

Bidrar till att skapa regional/nationell/global ekonomisk, social och ekologisk bärkraft.

ETIK

INITIATIVKRAFT

nyttänkande

se möjligheter

affärside

ENTREPRENÖRSKAP

SAMARBETE

kommunikativ kompetens

inlevelseförmåga

nätverk

medkänsla

arbetsfördelning

ansvar för andra

ANSVAR

planera

genomföra

utvärdera

resultatansvar

med medvetna val

styra sitt liv

frihet

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR TILLVÄXT

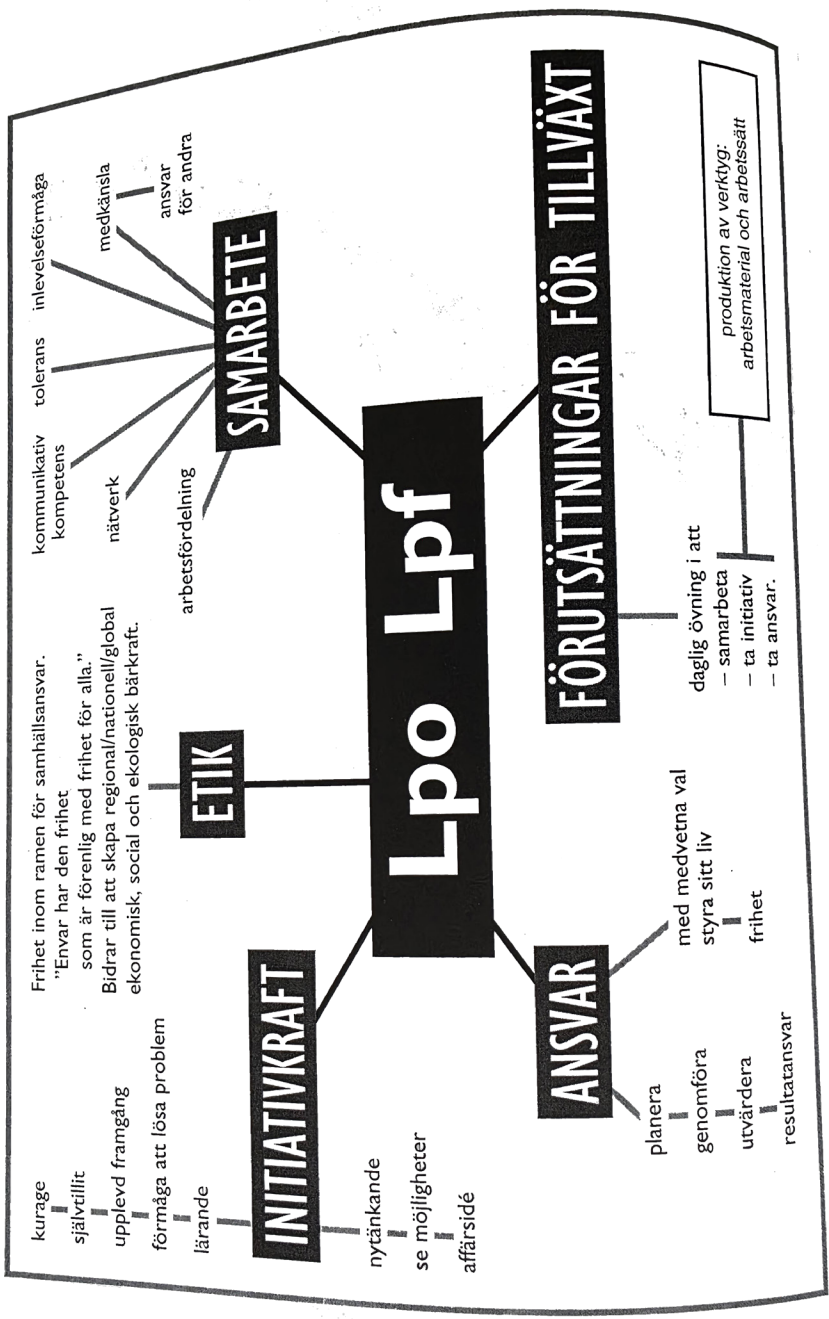
daglig övning i att

- samarbeta

- ta initiativ

- ta ansvar.

produktion av verktyg:
arbetsmaterial och arbetssätt

Skolans arbetsmaterial och arbetssätt skall alltså få de här förmågorna att växa hos varje elev, samtidigt som varje elev stimuleras att maximalt utnyttja sin förmåga att erövra varje ämnes specifika kunskap.

Går detta att förena?

Är det rentav så att det ena är resultatet av det andra?

Föredrar du att engagera dig för att *varje elev skall må bra*, för att befrämja *entreprenörskap* i skolan eller för att våra *läroplaner* förverkligas? Välj den fana som känns mest angelägen för dig. Oavsett vilken du väljer leder ditt val till liknande arbetssätt.

Mer tankar om och synpunkter på entreprenörskap och hur det förhåller sig till läroplanernas mål får du i Hans Dahlgrens rapport *Entreprenörskap - Vad, Hur och Varför?*

Ett lärsystem

Fler “vackra ord”.

Vi har i Sverige sedan länge ett skolsystem: förskola, grundskola, gymnasieskola, högskola/universitet, schema, tjänstefördelning mm.

Skolsystemet har formats av ett undervisningssystem grundat på *läraren som motor, läroboken som styrmedel och timplaner som ram*.

För att möta individens behov, och därmed samhällets, behöver vi ersätta undervisningssystemet med ett lärsystem. Det har *eleven som motor, kunskapsmål som styrmedel och fri tidstillgång*.

Lärsystemet grundas på

MÅLSTYRNING	Alla elever gör medvetna val och har resultatansvar
INDIVIDANPASSNING	“Rätt” arbetsuppgift “Rätt” arbetssätt Fri tidsanvändning
DELAKTIGHET	Lärare och elever planerar, lär och utvärderar tillsammans

Lärsystemet ger/leder till

- tillväxt av *entreprenörskap* hos alla
- väsentligt *högre utnyttjandegrad* av alla elevers förmåga till lärande
- möjlighet för alla att *uppleva framgång*, att bli vinnare
- ett *annorlunda skolsystem*

Lärsystemet förverkligas

genom *grundläggande kunskapsinhämtning, projektarbete, temaarbete, arbete med arbetsplatsfrågor och kompletterande grundläggande kunskapsinhämtning*

Lärsystemets resultat utvärderas genom

mätning av elevers tillväxt i förmågor och ämneskunskaper.

Tillväxten beskrivs i ständigt pågående utvecklingsamtal mellan elever, lärare och föräldrar samt förmedlas i terminsbetyg i form av prognoser, och i slutbetyg.

Entreprenöriellt lärande - individanpassning

Skolans huvuduppgift är att stimulera varje elev till att maximalt utnyttja sin förutsättning för lärande.

Viljan att lära ska grundas på att “jag” upplever att
“det jag ska lära mig angår mig”
“jag kan påverka sättet och tiden för lärandet”
“jag medverkar i bedömningen av resultatet”.

Kort sagt: ”Jag upplever mig *berörd* och *delaktig*”.

I hur stor del av allt som sker i skolan upplever sig varje elev *berörd* och *delaktig*?

Hur stor del av sin förutsättning för lärande utnyttjar respektive elev?

Pågår det ett enormt resursslöseri i svensk skola?

Entreprenörskap är att *ta initiativ* till och *ansvar* för att genomföra något, t.ex. sitt eget lärande, att utveckla en ny produkt, att starta en ny verksamhet eller att förbättra något.

“*Ta initiativ*” grundas på “det angår mig” och självtillit.

“*Ta ansvar*” är beroende av möjlighet att påverka.

Kort sagt: entreprenörskap stimuleras av att eleven känner sig *berörd* och *delaktig*.

För att skolan skall lösa sin huvuduppgift, att stimulera till lärande, måste lärandet bli entreprenöriellt. Entreprenöriellt lärande utgår från omvärldsanknutna, mål- och betygsrelaterade arbetsuppgifter.

En uppgift är omvärldsanknuten, när respektive elev upplever att den på något sätt *berör* hens nuvarande vardag eller förväntade framtid: “Det här angår mig.” Den är oftast ämnesövergripande och har anknytning till minst två skolämnen. Mål- och betygsrelaterad är uppgiften, när eleven förstår vilka läroplansmål, vilka mål i olika ämnen och vilka betygsnivåer, uppgiften kan leda till respektive ledde till.

Om varje elev ska uppleva sig *delaktig* måste skolan vara individanpassad.

En skola efter varje elev?

Totalt i ungdomsskolan i Sverige går 1,3 miljoner elever!

1,3 miljoner “skolor”?

Vuxenutbildning - kunskapslyft - livslångt lärande.

8,5 miljoner svenskar!

8,5 miljoner “skolor”?

<i>Alla kan lära sig</i>	olika saker, olika mycket, men alla kan
<i>Alla vill lära sig</i>	inte alltid det deras lärare vill - men alla vill lära sig något
<i>Alla är olika</i>	- har olika intellektuella förutsättningar - har olika sociala förutsättningar - har olika förkunskaper och erfarenheter

Alla kan, alla vill, alla är olika är allt lärandes och alla skolsystems gemensamma förutsättning. Vår roll som lärare är att skapa en verksamhet där alla maximalt använder sin förmåga till lärande. Individanpassningen genomförs av eleven.

Lärarna skapar förutsättningar så att eleven

- med stöd av målen i läroplan och ämnen skaffar sig en uppfattning om vilka kunskaper arbetet med en uppgift kan leda till
- själv, med utgångspunkt från sina förkunskaper, formulerar de frågor hen behöver ha svar på för att röra sig mot kunskaps målet. "Det här vet/kan/förstår jag!", "Det här behöver jag ta reda på, ifrågasätta, tränga in i!"
- med ökande kunskap om och erfarenhet av olika sätt att lära väljer hur hen vill arbeta med den aktuella uppgiften; vilka informationskällor hen vill använda; hur hen vill förbereda sig inför det möte med andra som ingår i allt effektivt lärande.
- råder över sin tid; alltid hinner göra sitt bästa.

Eleven får alltså inflytande över frågeformulering, val av arbets-sätt, informationssökning och tidsplanering. Detta inflytande är förutsättning för att eleven skall kunna medverka i bedömning-
en av sitt sätt att arbeta och av sina resultat, i form av erhållna kunskaper, i förhållande till mål och betyg. Eleven blir *delaktig* i alla aspekter av sitt lärande.

Delaktighet innebär också att vara en del av en större helhet.

I vardagsarbetet i skolan består helheten av elever, lärare, all annan skolpersonal och föräldrar. Men också alla andra, oavsett vilken roll de spelar i samhället, är på lite längre sikt beroende av vad som sker och inte sker i skolan.

Delaktighet i relationen skola/samhälle skapas genom att elever och lärare lyssnar till alla i samhället och låter dem påverka vad som sker i skolan och genom att samhället efterfrågar och använder all den kompetens och idériakedom som finns i skolan.

Delaktighet ger den vardagliga träningen i demokrati, som är grunden för vårt samhälle. Är det ens möjligt att tänka sig att demokratiska värderingar utvecklas i ett skolsys-
tem, där inte delaktighet genomsyrar verksamheten?

Entreprenöriellt lärande förutsätter utmanande situationer. En

utmanande situation uppstår när någon får en idé eller påtar sig en uppgift t.ex att starta ett företag, att lösa ett problem eller att på mest effektiva möjliga sätt nå kunskapsmål i svenska, engelska, matematik eller andra ämnen. Sättet att hantera situationen, företagsstarten, problemlösningen eller lärandet är avgörande för om tillväxt i entreprenörskap sker.

Om arbetssättet

*innebär övning i att ta initiativ, ansvar och att samarbeta
samt*

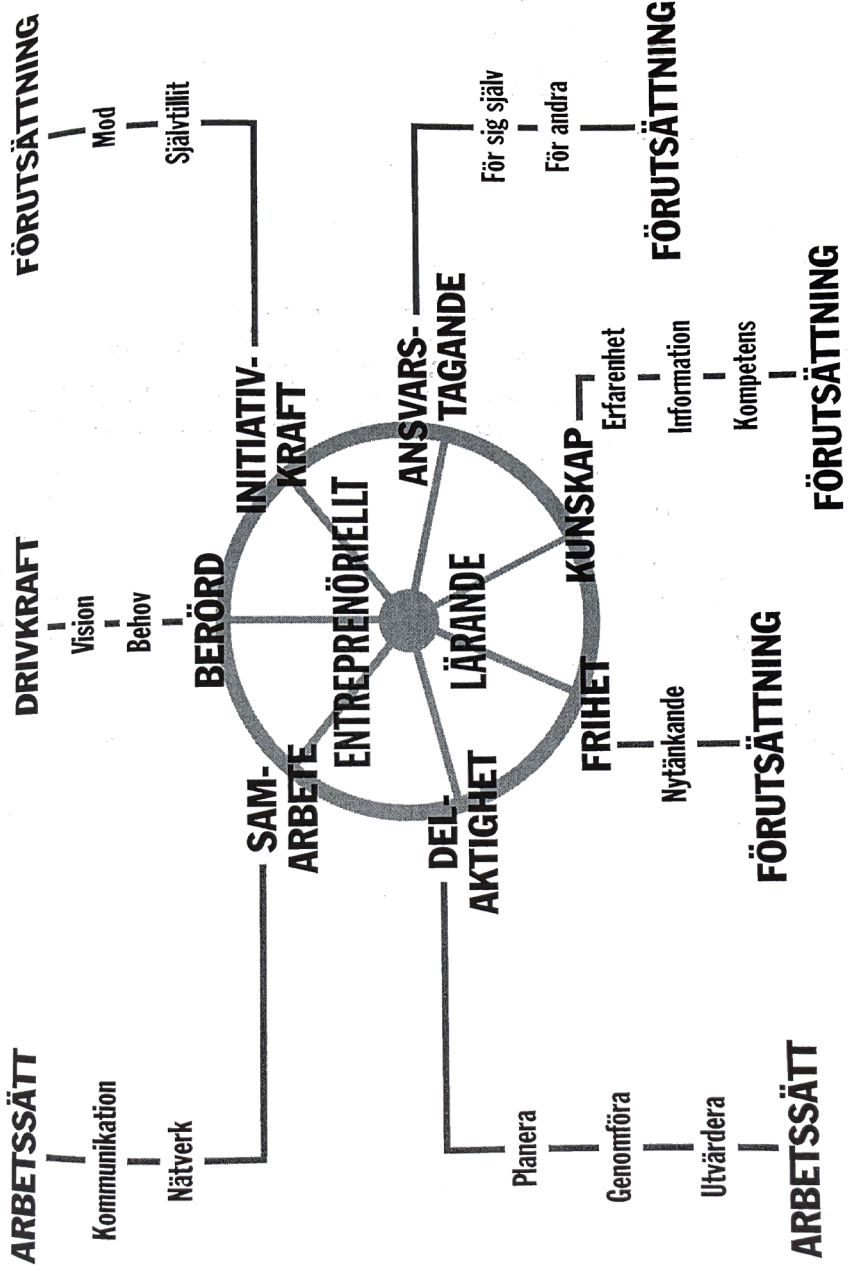
leder till upplevelse av framgång som ger självtillit sker tillväxt - annars inte.

Maximal utveckling av entreprenörskap sker i skolan genom att varje elev varje dag hela dagen befinner sig i utmanande situationer och målmedveten växer i entreprenörskapets grunder.

Det entreprenöriella lärandet inspirerar varje elev till att utnyttja en allt större del av sin förutsättning för lärande.

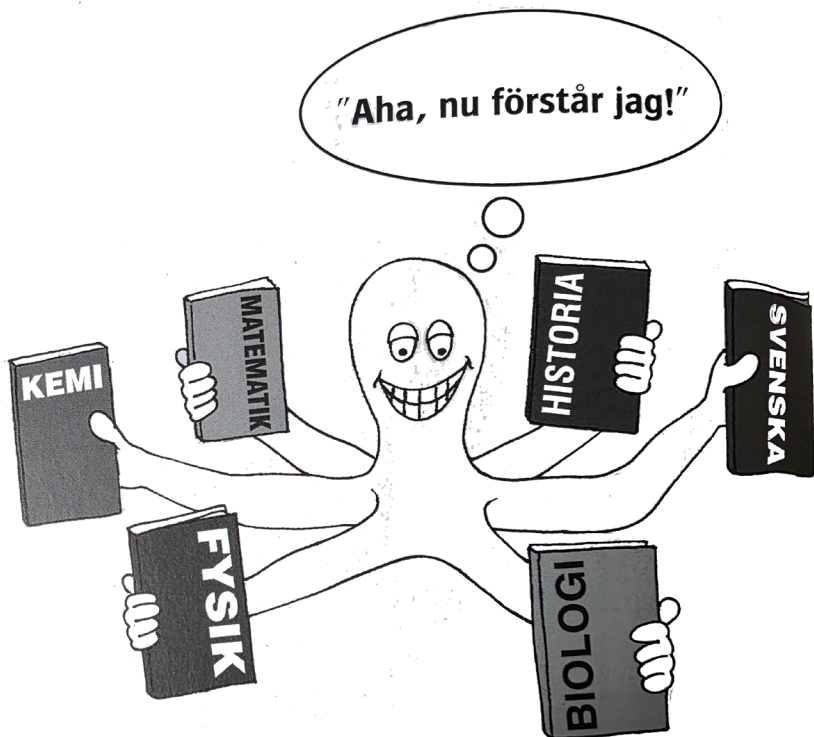
Det entreprenöriella lärandet ger ökad självtillit samt träning i demokrati: i att ta initiativ och ansvar och i att samarbeta.

Det entreprenöriella lärandet innebär att skolan följer anvisningarna i de av riksdagen 1994 fastslagna styrdokumenterna för skolan.

Ämnesövergripande arbetsätt

Det entreprenöriella lärandet genomsyras av att man är *berörd* och *delaktig*. Möjligheten för eleven att uppleva sig *berörd* och *delaktig* ökar om arbetsuppgifterna är ämnesövergripande. Många elever har svårt att se sambandet mellan ämnesvisa arbetsuppgifter, sin egen erfarenhet och livet utanför skolan. Motivationen minskar.

För att gå över till ämnesövergripande uppgifter kräver alla ansvarskännande lärare ett tydligt samband mellan sådana arbetsuppgifter och innehållet i läroplansmålen och respektive ämnesmål. De kräver också att få arbeta inom de ämnesområden de har kunskaper i. Självfallet består skolarbetet inte enbart av ämnesövergripande arbete. Grundläggande färdighetsträning ingår för olika elever vid olika tillfällen i olika omfattning, och oavsett på vilken kunskapsnivå eleven befinner sig, kommer hen under sitt ämnesövergripande arbete att behöva nya grundläggande ämnesspecifika kunskaper och färdigheter. Även den delen av skolarbetet utgår då i större utsträckning från elevens upplevda behov, och möjligheten ökar att fler elever upplever även detta arbete positivt. För att ge dig del av min grundläggande syn på lärande har jag använt många "vackra ord": *berörd, delaktig, entreprenöriellt lärande, individanpassad, läroplanernas strävansmål, ämnesvisa kursmål och kursplanemål, ämnesövergripande arbetsuppgifter, grundläggande kunskaper och färdighetsträning.*

Är det möjligt att förverkliga allt detta? Hur långt kommer vi med befintliga resurser: lärarna och deras professionalism, pengar och elevernas förmågor? Finns arbetssätt och material? I nästa kapitel, "Målstyrning", presenterar jag en metod, som gör det möjligt för lärare och elever att arbeta ämnesövergripande och iaktta i vilken utsträckning eleven lär sig det som läroplansmålen samt de ämnesvisa kursplane- och kursmålen innehåller.

I de därpå följande tre kapitlen, “Projektarbete”, “Temaarbete” och “Arbetsplatsfrågor”, ger jag exempel på ämnesövergripande arbetsuppgifter och arbetsätt. I kapitlet “Ett annorlunda skolsystem” visar jag hur varje lärare kan arbeta inom sitt kompetensområde, samtidigt som eleverna arbetar ämnesövergripande.

Målstyrning

“Mål är framtidsbilder”

“Utbildningsmål beskriver resultatet av förändringar inom eleven”

”Om målet skall vägleda arbetet i skolan måste både lärare och elever ha en mycket klar bild av målsättningen”

(HANS DAHLGREN, *Mål och medel*).

Lennart Sjöberg, professor i ekonomisk psykologi vid Handelshögskolan i Stockholm, säger i “Studieintresse och studiemotivation” att en viktig drivkraft för människor är att uppleva framgång. Framgång upplever man, när man med ansträngning når ett mål, som man själv tycker är viktigt. Framgång både beror av och skapar intresse. Valmöjlighet och att själv formulera sina arbetsuppgifter stärker intresset. Intresse är mental energi. För att målstyrning skall vara en framgångsrik metod måste alltså varje elev varje dag arbeta mot mål, som hen känner väl till och tycker är viktiga att nå. Olika elevers mål måste ligga på olika svårighetsnivå, så att alla, med ansträngning men inte utan, kan nå sitt närmaste mål.

För att tydliggöra min idé, om hur du kan mål- och betygsrelatera såväl arbetsätt som arbetsuppgifter, beskriver jag hur jag gjorde nedanstående uppställningar och hur du kan använda dem.

Jag läste igenom de 22 strävansmålen i Lpo, grundskolans nya läroplan, den som också gäller för förskoleklasser och fritidshem. Dessutom läste jag de 31 målen i Lpf, läroplanen för gymnasieskolan och komvux.

Under tiden jag läste, funderade jag över *hur* elever växer i dessa mål beskrivna avseendena. Jag kom fram till att lärande mot läroplansmålen i huvudsak utvecklas genom olika arbetsätt. För att kunna visa vilka arbetsätt jag anser leda till vilka mål, numrerade jag målen i den ordning de står i respektive läroplan. Uppställningen nedan visar vad jag kom fram

till. I uppställningen saknas enbart Lpo-mål nr 5 och Lpf-mål nr 10, 11, 19, 28 och 29, som jag menar är mera knutna till innehåll och mindre till arbetssätt.

Arbetssätt	Lpo-mål nr 1-22	Lpf-mål nr 1-31
Planera	17, 18 , 21, 22	3, 13, 20, 21, 25, 30, 31
Utvärdera	7, 8, 12, 17, 18, 21, 22	1, 3, 4, 13, 20, 21, 25, 30, 31
Ställa egna frågor	6, 15, 18, 21	6, 9, 21
Söka information	14, 16, 20	6, 21
Värdera information	15, 20	2, 6, 8, 9, 12, 14 26, 27
Använda information	1, 6, 7, 8, 11, 12 15, 16	2, 6, 8, 9, 12, 26
Använda olika sätt att lära	6, 7, 10, 12	1, 4, 7, 13, 25
Arbeta ensam	8, 10, 11	3, 5, 8
Arbeta tillsammans	2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15 ,19	1, 5, 7, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 25
Delge andra resultat	1, 11, 13, 14	7, 8, 9

Ändra nu i uppställningen så att den stämmer med dina tankar. Diskutera och komplettera din uppställning tillsammans med dina elever så att alla kan bli medvetna om sambandet mellan arbetsätt och läroplansmål. Ett exempel: Du kan genom ämnesövergripande arbetsuppgifter göra det möjligt för dina elever att planera, dvs

- att välja innehåll - ha flera uppgifter att välja mellan
- att utgå från sin tidigare kunskap - formulera de frågor de behöver information om
- att välja sätt att arbeta, grundat på kunskap om "sitt" sätt att lära
- att göra en plan för tidsanvändning - beräkna den tid det tar att genomföra uppgiften.

På så sätt kommer dina elever att växa i de beskrivna förmågorna i Lpo-mål nr 17,18, 21 och 22, samt i Lpf-mål nr 3, 13, 20, 21, 25, 30 och 31. Dina elever kan tillämpa olika sätt att arbeta i olika arbetsuppgifter så att varje elev under skoltiden får med sig mesta möjliga av innehållet i läroplansmålen.

I "Ämne-måltabellen" här nedan har jag numrerat respektive ämnes mål, strävansmålen i grundskolan och kärnämnens kursmål i gymnasieskolan, i den ordning de står i kursplanerna. Uppställningen visar alltså målen numrerade inom respektive ämne och skolform.

Före grundskolans strävansmål ligger uppnåendemålen i skolår 5 och 9. Sambanden mellan uppnåendemål, strävansmål,

betygskriterier och tematiska ämnesövergripande arbetsuppgifter med anknytning till samtliga grundskolans ämnen och gymnasieskolans kärnämnen presenteras i *Mål- och utmaningsbank för svensk skola, MUB*.

Se kapitlet "Temaarbete" för mer information.

ÄMNE - MÅLTABELL

Målen är numrerade i den ordning de står i respektive kursplan.

Ämne	T _r	Strävansmål grundskolan	Kursmål gymnasiet
ESTETISKA ÄMNEN			
Bild		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
Estetisk verksamhet			1, 2, 3
Musik		1, 2, 3, 4	
Slöjd		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13	
NO			
Biologi		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13	
Fysik		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16	
Kemi		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13	
Naturkunskap			1, 2, 3, 4, 5, 6, 7
Teknik		1, 2, 3, 4, 5	
HEMKUNSKAP		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,10	
IDROTT OCH HÄLSA		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8	1, 2, 3 ,4, 5, 6, 7, 8, 9
MATEMATIK		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16

Ämne	T _T Strävansmål grundskolan	T _T Kursmål gymnasiet
SO		
Geografi	1, 2, 3, 4, 5, 6	
Historia	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12	
Religions- kunskap	1, 2, 3, 4, 5	1, 2, 3, 4
Samhälls- kunskap	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8	1, 2, 3, 4, 5, 6
SPRÅK		
B-språk	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
C-Språk	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
Engelska	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 10, 11, 12, 13	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11
Hemspråk (pers. val)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7	
Hemspråk (B-språk)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7	
Svenska	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18	
SVENSKA SOM	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10,	
ANDRA SPRÅK	12, 13, 14, 15, 16, 17, 18	
SVENSKA KURS A		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7
SVENSKA KURS B		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
SVENSKA SOM		1, 2, 3, 5, 6, 7,
ANDRA SPRÅK A		8, 9, 10
SVENSKA SOM		1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
ANDRA SPRÅK B		10, 11, 12, 13, 14

Diskutera nu, som ämnesansvarig lärare, med berörda elever, vilka kunskaper arbetet med det aktuella projektet/temat/problemets kan leda till. Jämför de kunskaperna med innehållet i respektive ämnes mål och fyll i nedanstående tabell.

Arbetet med det här projektet/temat/problemets

kan i ämnet ..... leda mot mål nr.....

kan i ämnet ..... leda mot mål nr.....

kan i ämnet .....leda mot mål nr.....

OSV.

På motsvarande sätt fungerar uppställningarna när du och dina elever utvärderar lärandet efter avslutat arbete.

Helt eller delvis nådde respektive elev Lpo/Lpf mål nr .....

samt i ämnet ..... mål nr .....

samt i ämnet ..... mål nr .....

samt i ämnet..... mål nr .....

OSV.

Du och respektive elev kan alltså tillsammans se vilka mål/kunskaper eleven har nått och med utgångspunkt i dessa diskutera vilka mål, eller delar av mål, som åter står och utifrån dem välja lämpliga arbetsuppgifter och arbetssätt. Under pågående arbete sker hela tiden

kopplingen till “behövda” grundläggande kunskaper och färdighetsträning.

**“För att komma vidare i mitt arbete med projektet/temat/
problemet behöver jag i ämnet .....
lära mig/träna på .....”**

På det här viset kan skolan röra sig mot en organisationsmodell där en del av skoldagen består av ämnesövergripande arbete där eleven/erna har stort inflytande över innehåll, arbetssätt och utvärdering.

Resten av dagen, olika mycket för olika elever vid olika tillfällen, innehåller av eleverna önskad grundläggande färdighetsträning.

Se kapitel “Ett annorlunda skolsystem”.

Resultatet blir

- Att lärarna kan ersätta läroboken som planerings- och utvärderingsinstrument med läroplanernas och ämnenas kunskapsmål.
- Att ämnesövergripande arbete präglar skolans verksamhet, precis som det präglar livet utanför skolan.
- Att fler elever känner sig berörda av innehållet i skolan och upplever arbetet meningsfullt.
- Att fler elever känner sig delaktiga i planering och utvärdering av lärandet.

Projektarbete

Projekt definieras som “planerat arbete av större omfattning”.

Projektarbete

- är att skapa en ny, eller förändra, en befintlig “produkt”
- har “produkten” som primärt mål
- är nästan alltid skolämnesevergripande
- ger tillväxt i lärandet mot läroplans-, kursplane-, program- och kursmål.

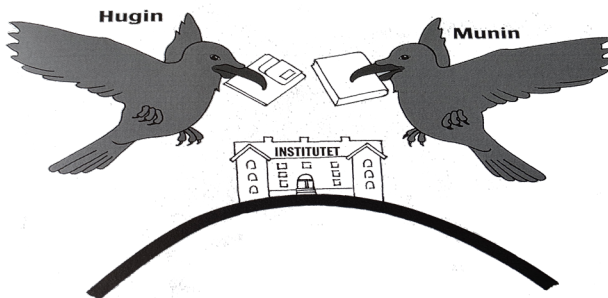
Under november månad 1998 sökte Stiftelsen Institutet för Individanpassad Skola kontakt med lärare och skolledare, som arbetar mot målet entreprenörskap i skolan. Entreprenörskap definierades som “företagsamhet och ansvarstagande tillsammans med andra i utmanande situationer”. Jag påminner om att begreppet entreprenörskap i enlighet med resonemangen i kapitel 1 står för i huvudsak samma innehåll som “elevens behov” och “Lpo, Lpf”. Inventeringen blev inte helt avslutad.

Representanter för 105 skolor berättar hur de arbetar för att skapa tillväxt i entreprenörskap hos sina elever i nedanstående sammanfattning.

Olika former och mål beskrivs för projekt med vitt skilda innehåll. Ändå finns det likheter mellan alla dessa projekt. Några nyckelbegrepp som framträder är ansvar, frihet och utsuddade ämnesgränser. Ofta har externa kontakter tagits med företag, närsamhälle och organisationer. Det handlar om individen i centrum med nätverk som redskap. Genom att söka information på olika sätt från olika källor lär sig eleverna att upprätta och utnyttja nätverk. Graden av frihet är stor och genom tidig träning i att utveckla sitt eget sätt att lära och effektivt använda sin tid lär sig eleverna att ta ansvar för sig själva och sitt nätverk.

Projekten är indelade i 3 kategorier:

1. Projekt, som leder till “produkten” yttre entreprenörskap: kunskap om att starta och driva företag, 20 st
2. Projekt, som syftar till “produkten” inre entreprenörskap: självtillit, initiativkraft, förmåga att ta ansvar och att samarbeta, 49 st.
3. Projekt med andra “produkter” som primära mål, 34 st.

Dessutom finns två projekt som uttalat riktar sig till både kategori 1 och 2.

Nedanstående uppställning visar hur projekten fördelar sig på skolformer och kategorier.

Skolform	Kategori	Antal projekt	Totalt
Förskola/ grundskola	1	1	
	2	4	
	3	1	6
Grundskola	1	11	
	2	38	
	3	23	
	1+2	1	73
Gymnasieskola	1	7	
	2	5	
	3	5	17
Grundskola och gymnasieskola	1	1	
	2	1	
	3	5	
	1+2	1	8
Komvux	1	0	
	2	1	
	3	0	1
Totalt		105 projekt	

Metodsammanfattning

KATEGORI 1 - yttre entreprenörskap: kunskap om att starta och driva företag.

Samverkan med företag i närsamhället genom att etablera fadderföretagsskap och genom att hålla marknadsdagar och näringslivsmässor. Skapande av företag drivna av elever, som uppfinnar, kläcker produktionsidéer, konstruerar, designar, kostnadsberäknar, tillverkar, marknadsför, säljer, bokför och redovisar. Läraren är handledare.

KATEGORI 2 - inre entreprenörskap: självtillit, initiativkraft, förmåga att ta ansvar och samarbeta.

Även när det gäller att utveckla det inre entreprenörskapet, är samarbete i olika former med företag och närsamhälle ofta förekommande metoder. Därtill kommer tematiskt lärande, projektarbete och problembaserat lärande och metoder som individanpassning, egna lärostilar, elevens egna idéer/frågor, att eleven själv planerar, söker information, samarbetar, utvärderar, tar ansvar för sitt eget lärande, och learner autonomy. Alla bygger på *delaktighet*: elever, lärare och/eller föräldrar tillsammans. Övriga metoder är elevföretag, kunskap om läroplans- och ämnesmål, förändra skolorganisation, uppfinnartävlingar, skapartimmar, forskning, interaktiva dataprogram, kommunikation, loggböcker, pensionärer i skolan, mentorer, elever som

kursledare för elever, framträdanden och presentationer.

KATEGORI 3 - andra mål

Målen som nämns är: relationer till verkligheten utanför skolan; bli uppfinnare; spännande specialarbeten; ökad miljömedvetenhet; yttre och inre harmoni; kunskap om begreppen entreprenör, entreprenörskap, entreprenörsanda och metoder för deras förankring hos eleven; lärare utvecklar lärarrollen i en skola för entreprenörskap; förenklad bokföring; teknikkunskande och företagsamhet; förbättring av innovationsklimatet; fler arbetstillfällen; utveckling av turismen på landsbygden; effektiv lokal kompetensförsörjning; positiv läsutveckling i Norrbotten; integrering av skola, samhälle, näringsliv; lära sig läsa, skriva, stava; förbättrad kommunikationsförmåga; framtidstro; ökat intresse för naturvetenskap och teknik; minst ett projekt i företagsamhet i varje enhet i Piteå kommun.

Trots att de uttalade målen varierar är många av metoderna desamma som i kategori 1 och 2: ämnesövergripande tematiska och projektinriktade arbetsätt; samhällsanknytning; elevinflytande; eleverna får ta initiativ och ansvar, uppfinna och tillverka; inrättande av kontaktregister över forskare; identifiering och utveckling av lärarrollen, samarbete i lärarlag och med näringslivsledare; begrepps- och metoddiskussion; inrättande av en idébank; förbättrad arbetsmiljö; kartläggning av utbildningsbehov och utbud; användande av arbetsätt som leder

till självtillit; utnyttjande av alla sinnen; adoptering av kulturbyggnader; framträdande och presentation; klara strukturer. Gemensamt för nästan alla projekt oavsett kategori är att de är *ämnesövergripande*. Samma uppgift leder till kunskaper i flera ämnen.

Temaarbete

“Tema definieras som ämne för tal, skrift eller studier.”

Temaarbete

- innebär lärande om något som “jag är intresserad av, känner mig berörd av”: ett samhällsförhållande, en åsikt, en attityd, m.m
- har lärandet som primärt mål
- är alltid skolämnesevergripande
- kan inspirera till projektarbete
- utvecklar lärandet mot läroplans-, kursplane-, program- och kursmål

Mål- och Utmaningsbank för svensk skola, MUB, är skapad för att möjliggöra för varje elev att känna sig *berörd* av innehållet i skolan och *delaktig* i lärandet.

Att följa MUB-principen innebär

- att allt lärande utgår från ett upplevt behov. “Det här vill jag lära mig.”
- att i anknytning till varje arbetsuppgift, “utmaning”, redovisa till vilka läroplans- och ämnesvisa mål den kan leda
- att arbetssättet är individanpassat: “Det här kan jag redan.”
“Det här behöver jag ta reda på.”

“Detta är mina sätt att söka och ta emot information.” “Det här är mina sätt att lära mig.” “Så mycket tid behöver jag.”
- att eleven genom att söka sig fram till det valda målet både får den eftersträlvade kunskapen och kunskap om vägen dit, sitt eget lärande.

MUB innehåller 144 utmaningar. En utmaning är en tematisk arbetsuppgift. Varje utmaning har en rubrik, en kort text och “målet för utmaningen.” Detta innehåller en beskrivning av den förändring i elevens inre som arbetet med utmaningen avser att leda till. Här kommer två exempel:

MUB - Utmaning 63

Minska antalet konflikter!

Nyhetsförmedlingen i tidningar, radio och TV domineras av konflikter. För en tid sedan försökte en grupp lärare och journalister skapa en förstasida med enbart positiva nyheter. Det visade sig vara mycket svårt att hitta tillräckligt med material. Det händer naturligtvis en mängd positiva saker, men uppenbarligen förmedlas inte dessa i samma utsträckning som de negativa. Varför är det så? Blir vi mer konfliktbenägna genom att ständigt ta del av konflikter?

Målet för utmaningen

har du nått när du har gjort

- en plan för hur du kan minska antalet konflikter i din vardag
- en plan för hur människor bör göra för att minska antalet konflikter ute i världen.

Till hjälpbladen: Se under FLIK 3, denna pärm!

Mot vilka mål leder denna Utmaning? Se under FLIK 2, denna pärm!

Övergripande mål

ÖM C, I, K

Strävansmål för Grundskolan

Sk I

Re D, E

Kursplanemål för Gymnasieskolan

Re C, D

MUB - Utmaning 73

Starta ett företag!

Saknas något i din vardag, någon sak eller möjlighet att få hjälp med något? Har du ibland tänkt: “En sån skulle jag vilja att det fanns” eller “Det skulle jag vilja ha hjälp med” eller “Den här hjälpen borde finnas för...”? I så fall är din företagsidé klar. Blunda en stund och se framför dig hur du själv har ett företag som producerar och erbjuder just det, som du tänkte behövdes.

Målet för utmaningen

har du nått när du

- har utformat din produkt som skiss eller prototyp
- har valt företagsform
- har planerat hur produkten ska tillverkas och distribueras
- har gjort en kostnadskalkyl
- har planerat marknadsföring
- har uppfyllt dina skyldigheter mot statliga och kommunala myndigheter

Till hjälpbladen: Se under FLIK 3, denna pärm!

Mot vilka mål leder denna Utmaning? Se under FLIK 2, denna pärm!

Övergripande mål

ÖM F, H

Strävansmål för Grundskolan

Ma D, I

Sk A, E

Kursplanemål för Gymnasieskolan

Ma C

Sk C

Avsikten med rubriken, texten, målet och det stora antalet utmaningar är att ge möjlighet för alla elever att hitta många uppgifter, som de upplever sig berörda av.

I varje utmaning redovisas, som exemplen visar,

- vilka av läroplanernas övergripande mål, ÖM,
- vilka av grundskoleämnenas strävansmål,
- vilka av kursmålen för gymnasieskolans kärnämnen som har direkt anknytning till hur utmaningen är formulerad.

Beroende på hur eleven/elevgruppen arbetar med respektive utmaning, kan arbetet leda till fler övergripande mål, fler mål i angivna ämnen samt till mål i andra ämnen. Många av målen i svenska, till exempel, närmar sig eleven genom arbetet med alla utmaningar.

Enligt skolverkets anvisningar skall all planering i grundskolan utgå från strävansmålen. Uppnåendemålenas kunskapsnivåer nås och passeras på väg mot strävansmålen. I MUB har, för att tydliggöra detta, i en tabell för varje ämne

uppnåendemålen i 5:an och 9:an placerats under det strävansmål de innehållsmässigt har mest samband med. Varje sådan målgrupp har kompletterats med skolverkets betygskriterier. De anger hur eleven skall visa, att hen nått just de i de målen beskrivna kunskaperna.

För grundskolans del har tabellerna detta utseende.

Strävansmål	
Uppnåendemål skolår 5	
Uppnåendemål skolår 9	
Betygskriterier för väl godkänd	

Kursplanerna för kärnämnen på gymnasieskolan använder en annan terminologi och struktur. Tabellerna i dessa ämnen utgår från varje enskilt mål, som dessutom givits en sammanfattande rubrik.

	Rubrik
Mål	
Betygskriterier för Godkänd	
Betygskriterier för Väl Godkänd	

Följande exempel är hämtat från ämnet samhällskunskap.

MÅL OCH BETYGSKRITERIER FÖR SAMHÄLLSKUNSKAP - GRUNDSKOLAN

Strävansmål	Eleven ska vilja omfatta och praktisera demokratins värdegrund och förstå hur olika ideologier och traditioner ger olika sätt att se på samhället.	Eleven ska känna till och förstå hur det svenska samhället har vuxit fram och är organiserat, hur män, kvinnor och barn lever, bor och arbetar samt kunna jämföra med andra länder.	Eleven ska ha goda färdigheter i att använda olika kunskapskällor samt kunna sammanställa, bearbeta och kritiskt granska uppgifter och åsikter om samhället.
Uppnåendemål skolår 5	Eleven ska känna till grunddragen i det svenska demokratiska systemet och veta hur demokratiska arbets- och beslutsformer fungerar. Eleven ska ha kännedom om de grundläggande norm- och rättsystemen.	Eleven ska känna till hembygdens samhällsförhållanden.	Eleven ska kunna skaffa och sammanställa uppgifter om samhällsfrågor från olika källor som till exempel skön- och facklitteratur, tidningar och uppslagsböcker.

<p>Uppnåendemål skolår 9</p>	<p>Eleven ska känna till grundläggande mänskliga rättigheter och skyldigheter och demokratiska friheter och kunna tillämpa ett demokratiskt arbets- och beslutsätt i skolan samt förstå innebörden av de grundläggande norm- och rättssystemen i Sverige.</p>	<p>Eleven ska känna till det svenska styrelsesättets framväxt och grunddragen i det svenska samhällssystemets uppbyggnad på nationell, regional och lokal nivå samt kunna jämföra med Norden och några andra länder.</p>	<p>Eleven ska kunna använda olika kunskapskällor samt kunna sammanställa, bearbeta, granska och värdera, uppgifter och åsikter från olika källor och opinionsbildare.</p>
<p>Betygskriteriet Väl godkänd</p>	<p>Eleven har kunskaper om och kan formulera innebörden i demokratiska värden och kan praktisera demokratiska arbetsformer. Eleven kan vidare ge exempel på hur demokratins idéer kommer till uttryck i det svenska samhället och i andra demokratiska traditioner.</p>	<p>Eleven jämför individers och gruppers livsmönster i Sverige och i andra länder och visar hur skilda livsmönster kan ge upphov till konflikter kring hur samhället bör organiseras. Eleven analyserar och diskuterar olika samhällsfenomen med hjälp av begrepp som individ, grupp, stat, demokrati, makt och kontroll.</p>	<p>Eleven granskar och sammanställer självständigt från olika kunskapskällor skilda uppfattningar i någon aktuell samhällsfråga och analyserar utifrån sina resultat de skilda åsikterna.</p>

Strävansmål	Eleven ska ha beredskap att reflektera över internationella relationer och globala förhållanden såväl ur ekonomiska, sociala, politiska som kulturella aspekter.	Eleven ska förstå orsakerna till internationella konflikter samt innebörden och konsekvenser av fredssträvanden och internationell samverkan på olika områden.	Eleven ska ha insikter om samspelet mellan samhälle och natur i ett utvecklingshistoriskt och samhällsligt perspektiv samt vara medveten om ekonomiska och politiska aspekter på miljöfrågor.
Uppnåendemål skolår 5			
Uppnåendemål skolår 9		Eleven ska förstå varför Sverige engagerar sig internationellt, känna till grunddragen i svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt vara orienterad om internationella samverkans- och konfliktfrågor.	Eleven ska ha kännedom om samhällsekonomin och miljöfrågor på olika nivåer i samhället samt kunna jämföra med några andra länder.

Betygskriterier Väl godkänd			Eleven ger exempel på den ömsesidiga påverkan mellan samhällsekonomin och människors privatekonomi. Eleven ger exempel på ekonomiska och politiska faktorer bakom miljöproblem och diskuterar hur dessa frågor kan hanteras.
--------------------------------	--	--	--

Strävansmål	Eleven ska ha kunskaper om samhällsförhållanden, rättigheter och skyldigheter samt barns och ungdomars villkor i samhället.	Eleven ska kunna argumentera och självständigt uttrycka ståndpunkter och därmed ges tilltro till den egna förmågan att som medborgare påverka samhällsutvecklingen.
Uppnåendemål skolår 5		
Uppnåendemål skolår 9		
Betygskriteriet Väl godkänd	Eleven reflekterar över och ser samband mellan rättigheter och skyldigheter på individ- och samhällsnivå och gör jämförelser med nationell lagstiftning och internationella konventioner.	

MÅL OCH BETYGSKRITERIER FÖR SAMHÄLLSKUNSKAP - GYMNASIESKOLAN

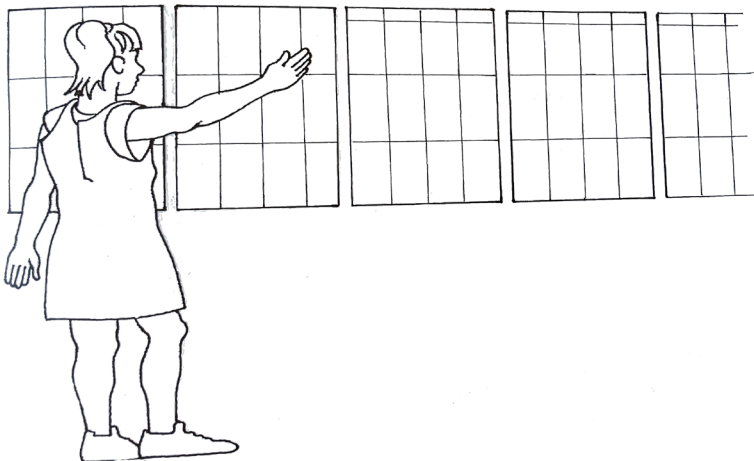
	Tanquesystem	Svenska samhället	Ekonomi/kultur
Mål	Eleven ska kunna redogöra för viktiga politiska ideologier och deras utveckling samt hur dessa ideologier påverkar synen på olika samhällsförhållanden.	Eleven ska ha fördjupade kunskaper om hur det svenska samhället växt fram och fungerar idag samt kunna göra vissa jämförelser med förhållanden i andra länder.	Eleven ska känna till vad som påverkar samhällets, företagens och individens ekonomiska förhållanden.
Betygskriterier Godkänd	Eleven redogör för hur olika värderingar i samhället har utvecklats och hur de styr människors tänkande och handlingar.	Utifrån en historisk bakgrund kan eleven till vissa delar beskriva det svenska samhället ur ekonomisk, politisk och social aspekt.	Eleven har tillägnat sig grundläggande kunskap om sin egen och andra människors livsvillkor och kulturella identitet.
Betygskriterier Väl godkänd	Eleven har insikt om hur olika idéer och värderingar har utvecklats och om hur detta kan påverka egna och andras ställningstagande i samhällsfrågor.	Eleven har tillägnat sig grundläggande kunskaper om ekonomisk, politisk och social utveckling i ett historiskt perspektiv och kan förklara svenskt samhällsliv under 1900-talet.	Eleven har insikt i individers och grupperas skilda livsvillkor och kulturella identitet.

	Historiskt perspektiv	Globala mönster	Studiefärdigheter
Mål	Eleven ska kunna lägga historiska perspektiv på den ekonomiska, politiska och sociala utvecklingen.	Eleven ska kunna reflektera över internationella relationer och globala förhållanden ur ekonomiska, sociala, politiska, folkrättsliga och kulturella aspekter samt vara medveten om förutsättningarna för internationell samverkan och den svenska säkerhetspolitikens mål och medel.	Eleven ska kunna använda olika kunskapskällor och verktyg för att analysera och diskutera samhällsfrågor ur olika infallsvinklar och så att de egna åsikterna tydligt framgår.
Betygskriterier Godkänd	Utifrån en historisk bakgrund kan eleven till vissa delar beskriva det svenska samhället ur ekonomisk, politisk och social aspekt.	I studier av skilda samhällsfrågor söker eleven sig fram till, använder och presenterar relevanta fakta, såväl inhemska som internationella. <i>(forts nästa sida)</i>	Eleven deltar i och tar ett visst eget ansvar för studieplaneringen i samhällskunskap. I studiet av skilda samhällsfrågor söker sig eleven fram till, använder och presenterar relevanta fakta, såväl inhemska som internationella. <i>(forts nästa sida)</i>

	Historiskt perspektiv	Globala mönster	Studiefärdigheter
Betygskriterier Godkänd (forts)		Eleven ser på frågorna utifrån olika perspektiv och värderingar och anger orsaker och konsekvenser i den valda frågan. Eleven drar egna slutsatser och uppvisar ett begynnande eget ställningstagande.	Eleven ser på frågorna utifrån olika perspektiv och värderingar och anger orsaker och konsekvenser i den valda frågan. Eleven drar egna slutsatser och uppvisar ett begynnande eget ställningstagande.
Betygskriterier Väl godkänd	Eleven har tillägnat sig grundläggande kunskaper om ekonomisk, politisk och social utveckling i ett historiskt perspektiv och kan förklara svenskt samhällsliv under 1900-talet.	Eleven uttrycker och argumenterar för en egen ståndpunkt och drar analyserande och reflekterande slutsatser.	Eleven deltar aktivt och ansvarsfullt i studieplaneringen i samhällskunskap. Eleven kan utifrån olika perspektiv och värderingar söka fram, välja ut, sammanställa och analysera ett brett utbud av inhemska och internationella fakta för att belysa olika aspekter samt ange orsaker och konsekvenser i valda samhällsfrågor.

Vilken hjälp kan du ha av tabellerna?

Mitt förslag är att du kopierar och lägger respektive ämnes tabeller bredvid varandra.

- 1a. Om du sedan läser varje spalt lodrätt har du lika många innehållssammanhang som strävansmål/kursmål.
- b. Du får också ta del av MUB-författarnas syn på sambanden mellan kunskapsmålen och betygskriterierna. “De här” kriterierna beskriver, hur eleven ska visa, att hen tillägnat sig “de här kunskaperna.”

- 2a. Vid vågrät läsning finns högst upp ämnets samtliga strävansmål/kursmål: ämnets övergripande målsättning.
- b. Bredvid varandra på nästa nivå finns samtliga uppnåendemål för skolår 5, den kunskapsnivå alla elever helst ska ha nått/passerat efter skolår 5.
- c. Bredvid varandra på nästa nivå, samtliga uppnåendemål för skolår 9, den kunskapsnivå som alla elever har rätt att få

hjälp att nå och som krävs för betyget Godkänd i grundskolan. Dessutom finns på denna nivå kriterierna för Godkänd i gymnasieskolan.

- d. Bredvid varandra på nästa nivå finns samtliga kriterier för Väl godkänd i grund- och gymnasieskolan. Där kan eleven med lärarens hjälp utläsa, hur hen ska visa att hen nått även det som krävs för det betyget.
- e. Lägg till, i väntan på dem som kommer från skolverket, de vid respektive skola utformade kriterierna för Mycket väl godkänd. Nu är tabellerna kompletta och alla elever kan få veta hur de skall visa att de nått även den kunskap som, utöver den för Väl godkänd, krävs för Mycket väl godkänd.

Sammanfattning.

Ur den här mål- och kriteriesammanställningen kan du alltså för varje ämne läsa ut följande:

1. Varje ämnes övergripande målsättning från förskola t.o.m. gymnasiet.
2. Hur grundskolans olika målnivåer förhåller sig till varandra och till gymnasieskolans.
3. Kraven för Godkänd, Väl godkänd och Mycket väl godkänd i både grund- och gymnasieskola.
4. Hur eleven ska visa att hen uppfyller betygskraven.
5. Hur de olika skolformernas betygskrav förhåller sig till varandra.

Tabellerna bör kunna vara till god hjälp vid samtal kollegor emellan, vid det ständigt pågående utvecklingssamtalet med eleverna och som underlag för information till föräldrar.

Några månader efter att MUB våren 2000 började spridas kommer äntligen förändrade ämnesmål för hela skolan, vilket är mycket positivt eftersom skolans innehåll ständigt måste anpassas efter omvärlden. Under hösten 2000 påbörjas från skolverket också en diskussion om ett förändrat betygssystem. Att löpande förändra de generella uppställningar som finns i MUB, över vilka utmaningar som kan leda till vilka mål, är inte meningsfullt. Det samma gäller sambanden mellan ämnenas skilda målkategorier och betygskriterierna. Den anpassningen måste, med utgångspunkt från respektive elev och nu gällande mål och kriterier, göras kontinuerligt. MUB ger förutsättningar och utgångsläget för ett sådant arbetssätt. Produkten MUB innehåller av dessa skäl kursplanernas ursprungliga mål och kriterier.

Hjälpblad

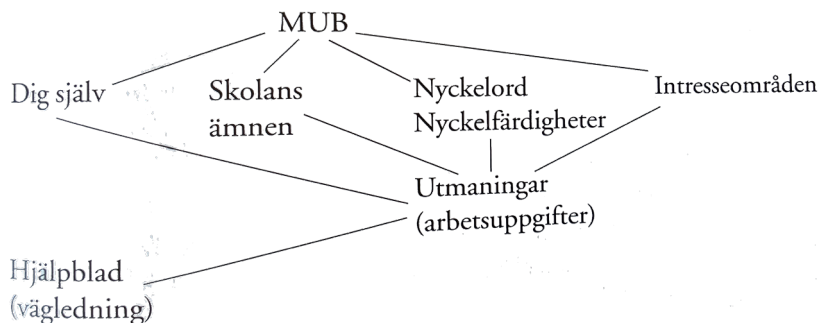
I MUB finns också följande 12 "Hjälpblad".

1. Så här kan du arbeta med en utmaning!
2. Gör målet till ditt!
3. Gå igenom hjälpbladen och kom överens med din lärare om en plan!
4. Ta reda på vad du kan!
5. Ordna dina tankar om kunskapsområdet!
6. Gör en tankekarta!
7. Skriv ner frågor du vill ha svar på!
8. Ta reda på var du kan finna information!
9. Planera insamlandet av information!
10. Bearbeta det du samlat in!
11. Redovisa!
12. Utvärdera!

Genom att ta del av dem får du och dina elever hjälp att lägga upp arbetet med utmaningarna och förutsättningar skapas för ökad kunskap hos varje elev om hur hens lärande går till.

Söksystem

Du söker utmaningar i MUB med utgångspunkt i “Dig själv”, “Skolans ämnen”, “Nyckelord/Nyckelfärdigheter” eller “Intresseområden”.

Du kan alltså söka från valfri utgångspunkt. Arbeta med en utmaning. Utvärdera vilka kunskapsmål du nått och ditt sätt att arbeta. Kontrollera vilka mål som återstår, och via dem sök nya, lockande utmaningar, som leder fram till just de kunskaper du behöver komplettera med. Utvärdera och utveckla hela tiden ditt sätt att lära. Portfolio-metodiken är en utomordentlig metod för dokumentation av och reflektion över den enskilda elevens lärande. Nr 5-6 1999 av tidningen *Skolbarn* är ett specialnummer: “Portfolio-Kvalitetssäkring”. En mycket givande läsning.

Du kan naturligtvis arbeta med utmaningarna precis som de ser ut. Men jag hoppas att du genom ovanstående beskrivning har fått lust att tillsammans med kollegor och elever skapa

egna utmaningar, antingen helt nya, eller genom att anpassa några som finns i MUB.

MUB är skapad av Eva Alderborn, Harry Cruse, Hans Dahlgren, Anders Lundell, Helene Pettersson Jangen, Dan Jakobsson och Håkan Järbur.

MUB innehåller 144 utmaningar, som kopplas ihop med läroplansmålen och betygskriterierna. Dessutom får eleven förslag lämpliga sätt att arbeta, totalt ca 400 sidor. MUB finns i sin helhet att ladda ner från hemsidan www.individanpassadskola.com.

Arbetsplatsfrågor

Under hösten 1999 medverkade jag i sju konferenser om entreprenörskap i skolan. Ett inslag under varje konferens var att var och en av deltagarna gavs möjlighet att i smågrupper få synpunkter från andra deltagare på just det som hen funderade över.

Sammanställning av konferensdeltagarnas "Det här funderar jag över" under de sju konferenserna.

FRÅGESTÄLLNING	ANTAL
Hur kan arbetssätten i skolans kärnverksamhet, lärande, genomsyras av entreprenörskap för alla elever?	99
Hur främjas samverkan företag - skola?	60
Hur kan man få med lärarna/kollegorna?	36
Hur kan arbetssätten i skolans kärnverksamhet, lärandet, få entreprenörskapet att växa hos alla elever?	22
Arbetsätt och organisation för samverkan med samhället	18
Elevdrivna företag	15
Vad är kunskap? Vilken kunskap behövs?	10
Hur ska vi få med föräldrar?	8
Vad bör lärarutbildningen innehålla?	8
Skolans varumärke - status	6
Friskolor - kommunala skolor	2
Enstaka frågor	10
	294

De flesta funderingarna handlar om arbetsätt i skolan, där eleverna tillämpar, respektive växer, i entreprenörskap, 121 stycken!

Mer än var fjärde, 78 deltagare, valde att få synpunkter på “hur utvecklar vi formerna för samverkan, skola-företag/skola-samhälle?”, 60 respektive 18. Jag har i kapitlen “Projektarbete” och “Temaarbete” gett exempel på var man kan få idéer till projekt respektive tematiska arbetsuppgifter, som möjliggör entreprenöriella arbetsätt. “Arbetsplatsfrågor” däremot är en “färskvara” och kan inte samlas i en bok, en pärm eller på CD-ROM. Att arbeta med arbetsplatsfrågor är en metod att förse skolan med “färskvara”. I utbyte får närsamhällets arbetsplatser omedelbar tillgång till all den kompetens och idérikedom, som finns i skolan hos lärare och elever. Med arbetsplats menas alla platser där arbete utförs: företag, kommunala och statliga verksamheter, ideella organisationer och föreningar, köket och garaget hemma, med flera.

Elever vid respektive skola tar reda på:

1. vilka arbetsplatser som finns inom det område skolans elever bor i eller kan röra sig i på egen hand.
2. vad man behöver kunna för att fatta besluten och utföra arbetsuppgifterna vid respektive arbetsplats.

Till varje skola knyts sedan intresserade “fadderarbetsplatser”.

Dessa medverkar genom att skicka “arbetsplatsfrågor”, sina aktuella problem och frågeställningar, till “sin” skola, till exempel “På arbetsplatsen (köket, garaget, företaget) funderar jag/vi just nu på.... Hur tycker du/ni att jag/vi ska göra?”. Fadderarbetsplatserna ställer upp som informationskälla när elever arbetar med “deras” frågor och som mottagare av elevernas förslag till lösningar. De berättar hur de själva tänker. På samma sätt som vid temaarbete och projektarbete fastställer elever och lärare vid planering, vilka kunskapsmål i läroplaner och kursplaner arbetet med respektive arbetsplatsfråga kan leda till. Vid utvärderingen stäms lärandet av både mot mål och betygskriterier.

Genom att man i skolan arbetar med arbetsplatsfrågor arbetar eleven med “riktiga” frågor: lösningen skall användas, någon annan är intresserad av resultatet.

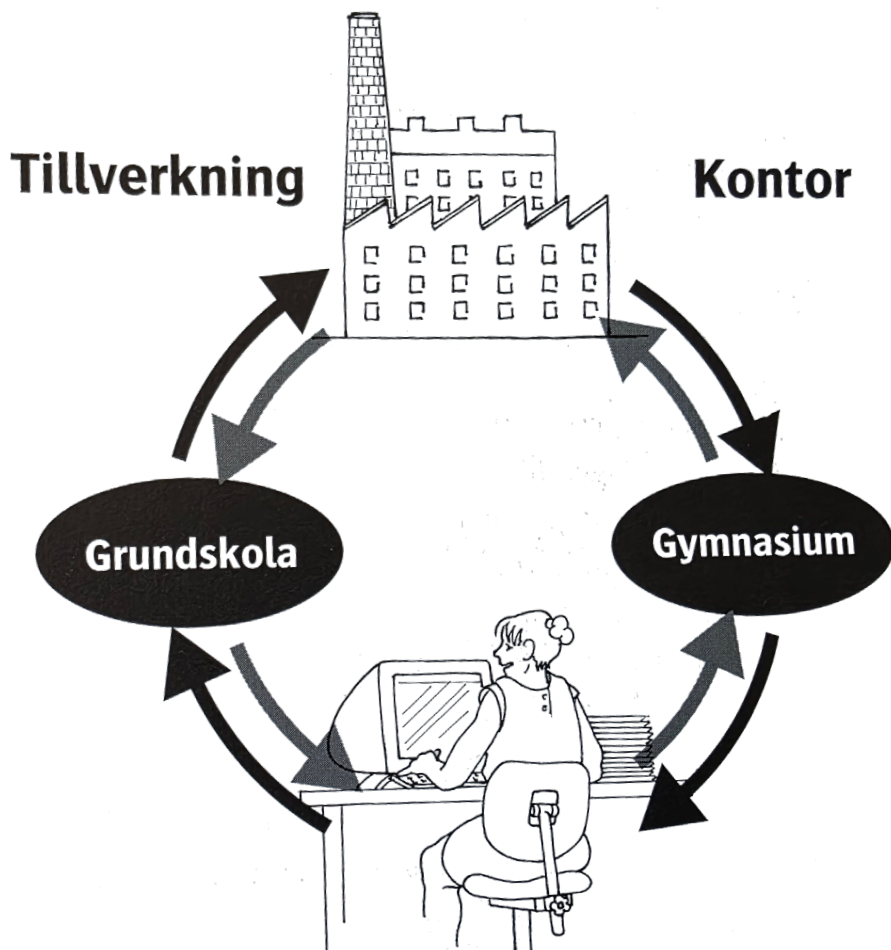
upptäcker eleven att skolämnenas innehåll används i livet utanför skolan. Skolkunskap = brukskunskap.

tillägnar sig eleven en allt djupare kunskap om arbetsliv och fritidsliv i sitt närsamhälle.

får föräldrar möjlighet att bli delaktiga i och bidra till skolans kärnverksamhet: lärandet - ett föräldrainflytande, som stöder lärarens och elevens arbete och som inte av någon

behöver upplevas som ett intrång i lärarnas professionalism.

får arbetsplatserna runt skolan ett snabbt resultat av de insatser de gör för skolan.

Betygssättning - utvärdering

Nedanstående fem citat är hämtade ur *Grundskola för bildning. Kommentarer till läroplan, kursplaner och betygskriterier.*

Utgiven av Skolverket 1996.

“Medan skolans roll som förmedlare av fakta förr var unik och viktig har nu istället förmågan att hantera och sovra i den informationsmängd som dagligen möter oss blivit allt viktigare för skolan att lära ut. Lika viktigt som att veta eller känna till hur det är, är det att veta hur man kan skaffa sig information och inte minst att kunna tolka, bearbeta och värdera den.”

“Den förändrade innebörden i skolans kunskapsförmedlande uppgift får konsekvenser för vad som är viktigt för eleverna att lära sig i skolan och hur de lär sig. Vissa kvaliteter i kunnandet blir väsentligare än andra. Grundläggande är utvecklingen av ett rikt och betydelsebärande språk. Andra kvaliteter som får en växande betydelse är till exempel att uppfatta samband, att lösa problem, att analysera och reflektera, att tänka med hjälp av modeller, att tolka symboler, att se saker ur olika perspektiv, att formulera och argumentera för en ståndpunkt, att värdera, att kunna uttrycka och gestalta idéer, känslor och stämningar etc.”

“Det är viktigt att betygssättning och bedömning av elevernas kunskaper görs i överensstämmelse med skolans mål, dvs att bedömningen svarar mot de kvaliteter i kunnandet som uttrycks i läroplanens och kursplanernas mål att sträva mot. Alla elever behöver inte lära sig exakt samma saker men alla bör däremot utveckla de kunskapskvaliteter som bedöms som nödvändiga för samhälls- och vardagsliv och som grund för fortsatta studier. / *första hand måste betygen därför gälla dessa kvaliteter.*”
(Författarens kursivering.)

“Ett väsentligt inslag i betygsreformen är öppenheten i systemet. Öppenhet innebär dels en synlighet, dvs att betygskriterier och andra grunder för bedömning och betygssättning ska vara tillgängliga inte bara för läraren utan också för elever och föräldrar. Öppenheten innebär också en möjlighet att påverka, att det inte är en färdig produkt utan att lärare tillsammans med varandra och eleverna tolkar, konkretiserar och ger betyg och kriterier innebörder.”

“Genom att lärare och elever gemensamt relaterar kriterierna till den undervisning som genomförs och till de vägval som görs när det gäller stoff, metod och utvärderingsformer, får de en innebörd och blir begripliga för eleverna och kan ge information om vad som förväntas för ett visst betyg. Genom delaktighet i en sådan process kan eleverna utveckla förmåga att sätta egna mål för sitt lärande och bedöma sina egna resultat.”

Vårt uppdrag som lärare är alltså.

- att bedöma elevers kunskaper både vad avser faktamängd och olika kvaliteter
- att göra eleverna delaktiga i bedömningsarbetet

Betyg skall enligt skolförordningen för grundskolan sättas i tre nivåer: Godkänd, Väl godkänd, Mycket väl godkänd. De skall sättas vid fyra tillfällen: tre terminsbetyg (ht och vt skolår 8, ht skolår 9) och ett slutbetyg. Vid varje tillfälle skall elevens hittillsvarande kunskap med avseende på fakta och kvaliteter bedömas, enligt grunder som i förväg är tillgängliga för elever och föräldrar. Eftersom kvaliteter inte kan delas upp i 12 begripliga nivåer, 3 nivåer x 4 tillfällen, föreslår jag att terminsbetygen får formen av prognosbetyg.

TERMINSBETYG

Skola: .....

Elevens namn: ..... Födelsedatum: .....

..... terminen. Skolår: ..... Läsår: .....

KUNSKAPSBEDÖMNING

Om ditt lärande fortsätter att utvecklas som hittills, bedömer dina lärare, att du vid slutet av 9:e skolåret kommer att nå Godkänd (G), Väl godkänd (VG), Mycket väl godkänd (MVG), ej kommer att erhålla betyg (X).

Bild		Idrott & Hälsa	
Biologi		Kemi	
B-Språk		Matematik	
C-Språk		Musik	
Engelska		Religionskunskap	
Fysik		Samhällskunskap	
Geografi		Slöjd	
Hemkunskap		Svenska	
Hemspråk pers. val		Svenska som andra språk	
Hemspråk B-språk		Teckenspråk	
Historia		Teknik	

Datum: .....

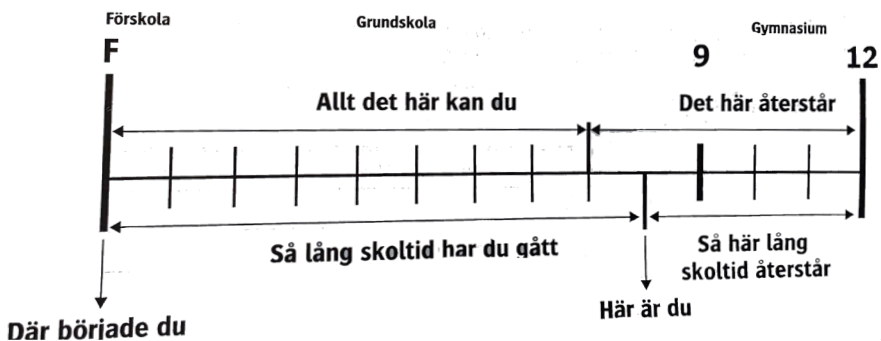
Underskrift: .....

“Om ditt lärande fortsätter att utvecklas som hittills” innebär att betyget blir en sammanfattande bekräftelse av det varje dag under hela förskolan/grundskolan pågående utvecklings-samtalet: Så här lång tid har du gått i skolan, 1 vecka, 3 månader, 2 år, 6 år, 6,5 år, 8 år. Alla de här kunskapsmålen har du nått! Så här lång tid har du på dig för de mål som du har kvar.

“bedömer dina lärare att du vid slutet av 9:e skolåret kommer att nå Godkänd (G), Väl godkänd (VG), Mycket väl godkänd (MVG), ej kommer att erhålla betyg (X)”. Prognosbetygen innebär att varje elev får hjälp att sätta sitt hittillsvarande resultat av arbetsätt och arbetsinsats i relation till läroplansmålen, kursplanemålen, betygskriterierna, skoltid som gått och återstående skoltid.

Grundskola

Elev på en tidslinje F - 9 - 12

Betyget kan, precis som varje annat omdöme under skoltiden, sammankopplas med samtal om det stöd eleven behöver för att nå sitt önskade resultat. Betyget blir, i full samstämmighet med utvecklingssamtalets framtidsinriktning, en grund för gemensam planering av förändrade insatser.

Det här synsättet är direkt tillämpligt på gymnasieskolans kurser. Efter halva kurstiden, eller vid annan lämplig tidpunkt, kan varje elev få hjälp att bedöma sina hittillsvarande resultat i förhållande till den återstående tiden, till kursmålen och till betygskriterierna.

Betygsunderlaget skall, som ovanstående citat ur skolverkets skrift visar, bestå av faktakunskaper och kvaliteter. Tillväxt i kvaliteter sker i utmanande situationer. En utmanande situation uppstår när eleven av eget behov/intresse arbetar med ett tema, projekt, en arbetsplatsfråga och/eller mot kunskapsmål i vilket skolämne som helst. Om arbetsätten innebär övning i att ta initiativ, ta ansvar, att samarbeta, att granska och värdera information med flera kvaliteter och leder till upplevd framgång, tror jag och många med mig att tillväxt sker. Hur mäter man tillväxt i kvaliteter?

Tillsammans med Ingemar Lycke, TerraCenter, och 24 lärare från grund- och gymnasieskolan deltog jag läsåret 97/98 i följande undersökning. Cirka 170 elever från vardera årskurs 6, 8 och gymnasiet deltog. Eleverna besvarade ett antal frågor med anknytning till nio av läroplansmålen kvaliteter: målstyrning, individanpassning, arbetsglädje, planeringsförmåga,

ansvarstagande för sitt lärande, utvärdering av sitt lärande och social kompetens, dvs tolerans, medkänsla och samarbetsförmåga. De fick med egna ord uttrycka sina tankar och associationer runt respektive fråga. Catpac "läste" elevernas svar. Catpac är ett dataprogram som sammanställer vilka ord och begrepp en person använder, hur ofta de förekommer och hur de förekommer i förhållande till varandra när hen formulerar sina tankar. Vi fick en tydlig bild av vad och hur respektive elev och elevgrupp tänkte om de valda kvaliteterna, vilka begrepp de hade i sina begreppslådor. Med utgångspunkt från elevernas begreppslådor, läroplanernas formulering och många synpunkter från andra, konstruerade vi mållådor. Varje mållåda innehåller de tankar och associationer, som vi skulle önska, att varje elev har i anslutning till varje kvalitet. En rapport, "Att mäta tillväxt - mot läroplanernas strävansmål med hjälp av Catpac", är sammanställd. Den innehåller, förutom en komplett redovisning av frågor, begreppslådor och mållådor, också tankar om "arbetsätt som skapar tillväxt."

Under läsåret 1999/2000 görs en liknande undersökning om entreprenörskap och nio med entreprenörskap sammanhängande begrepp: ansvar, samarbete, företagsamhet, framgång, meningsfullhet, utmaning, kunskap, självtillit och vision. I denna undersökning kommer också en andra mätning att genomföras. Mellan mätningarna genomförs åtgärder, som förväntas öka innehållet i elevernas begreppslådor. Mätning 2 ger svar på om

arbetsätten under den mellanliggande tiden lett till en mätbar förändring.

Samarbete!

Resultaten av försöken är så här långt entydigt positiva. Det går att få en tydlig bild av respektive elevs tankar, associationer och kunskaper i anknytning till respektive kvalitet. Den bilden är ett bra komplement till iakttagelser i vardagen. Bild, iakttagelser och faktakunskaper tillsammans utgör ett tydligt betygsunderlag. Arbetet att tillsammans med eleverna “fylla på” i begrepslådor och mållådor innebär dessutom en hög grad av medvetenhet och delaktighet för alla.

Ett annorlunda skolsystem

“Skolan finns inte.”

”Smaka” på den tanken. Låt den sjunka in i ditt medvetande. Acceptera den. “Skolan finns inte.” Vilka är konsekvenserna? Luta dig tillbaka och fundera. Minst 3 minuter.

Här skulle varit en bild på en skola men den finns inte!

Men våra barns/ungdomars behov av lärande finns.

Vuxnas behov av lärande finns. Samhället måste, för sin fortlevnad, föra etik, normer och information vidare från den äldre generationen till nästa.

“Skolan finns inte.”

Vi vet att alla kan lära sig olika saker, olika mycket och på olika sätt

Vi vet att alla vill lära sig. Driften att lära sig, undersöka och ta reda på är en av de starkaste vi har.

Vi vet att alla är olika, har olika intellektuella förutsättningar.

har olika sociala förutsättningar.

har olika attityder.

har olika erfarenheter.

har olika förkunskaper.

har olika intressen.

Hur vill *du* organisera den “nya” skolan?

Jag utgår från allt jag vet om “Varför sker lärande?” och “Hur sker lärande?” Målet är en verksamhet som skapar förutsättningar för varje elev att maximalt utnyttja sin förmåga till lärande.

I min skola arbetar lärarna i “intressearbetslag”.

Lagen organiseras genom att varje lärare talar om: “De här tematiska arbetsområdena, de här projekten och den här sortens arbetsplatsfrågor är jag intresserad av och vill arbeta med”. Andra faktorer vid uppbyggandet av lagen är att varje lag innehåller representanter för så många ämnesområden som möjligt och med erfarenhet av arbete med elever i olika åldrar.

De på de här grunderna organiserade lagen utvecklar oavbrutet, tillsammans med elever och närsamhället, nya

uppgifter för tema-, projektarbeten och arbetsplatsfrågor. Lagarbetet tydliggör hur respektive uppgift, förändrad gammal eller ny, kan leda till olika läroplansmål och till preciserade kunskapsmål i det och det ämnet. Lagen söker alltid nya informations- och upplevelsekällor med anknytning till respektive uppgift. En "upplevelsekälla" är en dikt, en bok, en film, en människa, ett studiebesök, en naturupplevelse mm, som kan stimulera till fler tankar och känslor i anknytning till respektive uppgift. Medlemmarna i de här arbetslagen har sina arbetsplatser i så nära anknytning till varandra som möjligt. I vardagsarbetet uppstår, vid sidan om dessa arbetslag, ständigt nya flexibla arbetslag. De består av nya kombinationer av lärare från de ovan beskrivna "fasta" arbetslagen och andra som kommer från verksamheter utanför skolan.

De växer fram och förändras ur det behov av ämnesexpertis och annan hjälp som varje elev/elevgrupp har i anknytning till sitt aktuella tema, projekt eller sin arbetsplatsfråga. Detta i sin tur beror på elevens/elevgruppens förkunskaper, erfarenhet och målsättning.

Schemat delar arbetsdagen i två delar. Under den ena arbetar eleverna med de ämnesövergripande helheterna: tema, projekt och/eller arbetsplatsfrågor. Lärarna från arbetslagen finns till hands och hjälper och stöttar, var och en med sin kompetens. Under andra delen finns undervisning i grundläggande gemensamma moment i respektive ämne/ämnesområde.

Denna undervisning utgår från en långsiktig planering gällande hela skoltiden, förskolan och grundskolan respektive gymnasieskolan. I den deltar alla, som inte redan nått det aktuella kunskapsmålet. Dessutom inbjuds till kompletterande kunskapsinhämtning/färdighetsträning: meningsbyggnad, Balkans historia, försurning, kasus i den tyska grammatiken mm. Dit går de som, oavsett klass-grupptillhörighet eller ålder, just nu behöver den hjälpen eller tycker att det angivna innehållet är allmänt lockande.

De andra fortsätter sitt övergripande arbete.

Arbetslagen kommer överens med elever och kollegor om i vilken omfattning man, under arbetspassen med de ämnesövergripande helheterna, har "jour" för varandra. De som har "jour" stöttar konfererande arbetslags elever med akuta hjälpbehov. Möjlighet skapas på så sätt för alla arbetslag, fasta och flexibla, att ha regelbunden konferenstid för fördelning av arbete, avrapportering och gemensam reflexion: "Så här ser våra mål ut. Så gör vi. Så här går det. Det här har jag lärt mig. Det här behöver jag ta reda på."

Min skola är öppen från 7 på morgonen till 22 på kvällen. Alla åldrar är välkomna under hela dagen. Lärande utgående från engagerade ämnesövergripande helheter stimuleras och stöttas under hela dagen med handledning och idéer om informations- och upplevelsekällor av olika slag.

- Min skola kostar inte mer pengar för samhället än nuvarande skolorganisation.
- Den skapar väsentligt mer lärande genom att lärares och elevers befintliga resurser tas till vara i mycket större utsträckning.
- Den skapar förutsättningar för eleverna att få sina behov för att "må bra" i samhället tillgodosedda.
- Den tillgodoser samhällets behov för att behålla och utveckla välbefinnande.
- Det i läroplanerna formulerade uppdraget genomförs.

”Jag utmanar”

Sedan mer än fem år har svensk skola nya läroplaner. Lärare, fackliga organisationer, politiker och skolverk har tillsammans formulerat dem. Riksdagen har beslutat.

Alla lärare, skolledare och politiker är skyldiga att följa dem. Det är en absurd brist på demokratisk etik, att många fortfarande inte har börjat arbeta mot de mål läroplanerna sätter upp.

Håller du med mig?

Tala om det för dina kollegor!

Håller du inte med mig?

Tala om det för mig och dina kollegor!

och i så fall

Hur gör du för att dina

elever skall nå vilka mål? Tala om det för mig och dina kollegor!

“Tack”, från alla Sveriges invånare till de politiker, skolledare och lärare, som målmedvetna tillsammans med elever och föräldrar arbetar för att alla elever skall nå måluppfyllelse.

Jag utmanar

- alla andra politiker
- alla andra skolledare
- alla andra lärare
- alla skoldebattörer som skyller det som är dåligt i skolan på läroplanerna

Efter mer än fem år borde alla politiker ha en ingående kunskap om målen och en genomtänkt strategi för hur man fördelar resurser för att främja arbetet mot dem.

Efter mer än fem år borde alla skolledare ha en genomtänkt strategi för och i handling visa, hur de stimulerar och skapar förutsättningar för alla lärare att arbeta mot målen.

Efter mer än fem år borde alla lärare ha en genomtänkt strategi för hur de arbetar, så att alla deras elever växer i samtliga de avseenden som beskrivs i målen.

Efter mer än fem år borde uppdraget att vara handledare för våra lärarstuderande vara det finaste på alla lärares karriärsteg och endast tilldelas dem, som nått längst i att skapa förutsättningar för måluppfyllelse hos alla sina elever.

Så till dem som skyller allt det som inte är bra i svensk skola på våra läroplaner:

“Först när arbete mot läroplanernas mål har genomsyrat ett stort antal elevers hela skolgång, från och med förskolan till och med gymnasiet, kan vi utvärdera läroplanen. Det vill säga först när hela gruppen skolpolitiker, skolledare och lärare runt de aktuella eleverna genomför det uppdrag de fått av Sveriges riksdag, vet vi vilka förändringar som behöver vidtas.”

Alla elever, oavsett ålder, har rätt att varje dag stimuleras till att maximalt använda sin förutsättning för lärande.

Den skolpolitiker, skolledare eller lärare som efter mer än fem år ännu inte har utvecklat sin strategi för måluppfyllelse har bara två val:

omedelbart full fart framåt

eller

byt verksamhetsområde!

Till dig som antar utmaningen.

Alla lärare och skolledare har kunskaper och erfarenheter, som kan bidra till att förverkliga våra läroplaner.

Alla lärare och skolledare skulle ha glädje av att byta idéer och erfarenheter med varandra, få veta hur andra tänker och gör. I läroplanerna finns strävansmål, uppnåendemål och “lärare skall-satser” enligt nedanstående uppställning.

	Förskola/grundskola	Gy-skola/komvux
Mål att sträva mot	22	31
Mål att uppnå	15	10
Lärare skall-satser	27	28

Välj ur den för dig aktuella läroplanen det strävansmål mot vilket du vill börja utveckla ditt sätt att arbeta. Bara ett mål, andra kan du återkomma till.

Gå igenom “lärare skall-satserna” och plocka fram dem som hänger ihop med “ditt mål” och se vilket stöd du får av dem.

Ge möjlighet för alla dina elever, alla “dina” föräldrar och alla “dina” politiker att välja det mål, som de tycker är angelägnast i sin/sina barns/sin kommuns skola.

Informera, om du är lärare, den skolledare, som är ansvarig för fortbildning vid din skola, om vad du vill göra och vilket stöd du behöver.

Är du som läser detta fortbildningsansvarig, kanske du initierar en sådan här kartläggning på hela skolan.

Beskriv/tydliggör/sätt ord på hur du arbetar nu.

Skapa sedan arbetssätt, som leder i riktning mot målet, antingen ensam eller tillsammans med kollegor, elever, föräldrar och politiker som valt samma strävansmål.

Informera övriga på skolan om vad du/ni kommit fram till och om hur du/ni tänker arbeta. Försök inspirera andra att skapa samarbete kring “sina” mål.

På det här viset kan alla, oavsett ålder och ämnesbehörighet, arbeta med det som de känner är angelägnast, med det de känner att de har något att bidra till. Ingen behöver uppleva att den revolution, som alla målen tillsammans innebär, är omöjlig. Ett mycket spännande utvecklingsarbete, utöver det som redan sker, kommer igång på alla skolor.

Lycka till!

"Så här börjar vi!"

Rekommenderad kompletterande läsning

Entreprenörskap - Vad, Hur och Varför?

Hans Dahlgren

Mål och Medel. Undervisa i grunskolan enligt Lpo-94

Hans Dahlgren

Studieintresse och Studiemotivation

Lennart Sjöberg

Entreprenörskap i skolan

Kommentus Förlag AB

Skolbarn nr 5-6, 1999. "Portfolio-Kvalitetssäkring"

Mål- och Utmaningsbank för svensk skola, MUB

(Pärm)

Finns digitalt på www.individanpassadskola.com

Att mäta tillväxt - mot läroplanernas strävansmål med hjälp av
Catpac.

Håkan Järbur, Ingmar Lycke

Programmet Catpac kan beställas från Ingmar Lycke

